

OLGA ZINUROVA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Orientalny rusycyzm czy zrusyfikowany orientalizm? W sprawie wyrazów: dżigit, jurta, kumys, kibitka, papacha

Oriental Russicism or russified Orientalism? On words: dzhigit, yurt,
kumis, kibitka, papakha

Etymologizowanie zapożyczeń z języków obcych od lat przysparzało i do dziś przysparza wielu trudności o charakterze teoretyczno-metodologicznym¹. Szczególnie istotny jest problem, jak daleko w przeszłość powinna sięgać analiza badanego leksemu. W kwestii tej badacze przyjmują jedno z dwu stanowisk – leksykalistyczne lub morfosemantyczne.

Zwolennicy teorii leksykalistycznej² uznają za pożyczkę leksykalną z języka A do języka B nie tylko wyraz, który został zapożyczony bezpośrednio z języka A do języka B, lecz także wyraz z języka C, który do języka B dostał się za pośred-

¹ Trudności związane z ustalaniem etymologii leksemów sygnalizowało wielu polskich badaczy, m.in.: A. Weinsberg, *Etymologia słowotwórcza czy leksykalna?*, „Slavia Orientalis” 1968, r. XVII, nr 3, s. 443–447; B. Walczak, *W sprawie „głębokości” analizy etymologicznej*, Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Wydział Filologiczno-Filozoficzny, nr 101(1983-84), Poznań 1986, s. 271–274; *idem Słownictwo obcego pochodzenia na warsztacie badacza: problem granic „głębokości” opisu genetycznego*, „Prace Sławistyczne” 1997, nr 105, s. 269–279.

² *Vide* m.in. A. Sieczkowski, *Próba klasyfikacji bohemizmów spotykanych w języku polskim*, „Slavia Occidentalis” 1960, t. 20, z. 2, s. 139–147; J. Fisiak, *Złożony kontakt językowy w procesie zapożyczania z języka angielskiego do polskiego*, „Język Polski” 1962, nr 42, z. 4, s. 286–294; B. Walczak, *Z zagadnień etymologizacji zapożyczeń romańskich w języku polskim*, [w:] *Język. Teoria-Dydaktyka. Materiały V Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków. Nowa Wieś Szlachecka 16-17 maja 1980 r.*, Kielce 1982, s. 172–194; T. Kuroczycki, W. R. Rzepka, *Zapożyczenia leksykalne z języka rosyjskiego we współczesnej polszczyźnie pisanej*, „Studia Rossica Posnaniensia” 1979, nr 10, s. 107–115.

nictwem języka A. Zatem w wypadku kontaktu złożonego notuje się wyłącznie ostatnie ogniwo – bezpośredniego dawcę zapożyczenia.

Rusycyzmy doczekały się już dość dobrego opracowania z perspektywy leksykalistycznej. Przykładowo można tu wymienić prace: H. Karaś *Zapożyczenia słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*³, J. Bieleckiej-Latkowskiej *Rosyjskie zapożyczenia leksykalne we współczesnym języku polskim w świetle materiałów i prasy powojennej (1945-1985)*⁴, E. Łuczyńskiego *Udział języka rosyjskiego w tworzeniu polskiej terminologii morskiej*⁵. Współpraca E. Stankiewicz-Walter i A. Sitarskiego zaowocowała studium *O zapożyczeniach leksykalnych z języka rosyjskiego we współczesnym języku polskim i bułgarskim*⁶. Leksykaliści, notując ostatnie ogniwo – język rosyjski, wymienione w tytule tego artykułu zapożyczenia zaliczają do rusycyzmów.

Nie wszyscy badacze jednak godzą się z taką interpretacją pożyczki językowej, zajmując odmienne stanowisko – morfosemantyczne, tzn. uznają za źródło zapożyczenia jedynie ten język, z którego jednostka językowa genetycznie się wywodzi i dostała się do języka B wprost bądź przez medium innych języków (w wyniku kontaktu złożonego)⁷. Notując wszystkie ogniwa w złożonym kontakcie językowym, starają się, o ile jest to możliwe, dać odpowiedź na pytanie, w jakim języku dany wyraz się zrodził.

W swoim artykule podejmuję próbę spojrzenia na wspomniane w tytule jednostki leksykalne z punktu widzenia morfosemantyka. Wydaje się, że na tle obszernego leksykalistycznego opracowania rusycyzmów odczuwa się niedosyt ujęcia drugiego, morfosemantycznego.

A zatem przez zapożyczenie z języka rosyjskiego do polskiego rozumiem jednostkę leksykalną rdzenną, tzn. genetycznie wywodzącą się z języka rosyjskiego, zapożyczoną przez polszczyznę w rezultacie kontaktu bezpośredniego (prostego) lub taką, która dostała się do polszczyzny w wyniku kontaktu złożonego (pośredniego) przez medium innych języków niż rosyjski. Wszystkie ogniwa pośredniczące w złożonym procesie zapożyczania jednostki rosyjskiej do polszczyzny,

³ H. Karaś, *Zapożyczenia słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*, Elipsa, Warszawa 1996.

⁴ J. Bielecka-Latkowska, *Rosyjskie zapożyczenia leksykalne we współczesnym języku polskim w świetle materiałów i prasy powojennej (1945-1985)*, Kielce 1987.

⁵ E. Łuczyński, *Udział języka rosyjskiego w tworzeniu polskiej terminologii morskiej*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1991, s. 141–150.

⁶ E. Stankiewicz-Walter, A. Sitarski, *O zapożyczeniach leksykalnych z języka rosyjskiego we współczesnym języku polskim i bułgarskim*, II Kolokwium slawistyczne polsko-bułgarskie, t. 31, Poznań 1991, s. 169–175.

⁷ Zagadnienie to zostało omówione w nielicznych pracach polskich badaczy, m.in.: J. Kuryłowicz, *Uwagi o „Słowniku etymologicznym” F. Sławskiego*, „Język Polski” 1953, r. 33, s. 69; W. Doroszewski, *Kryteria słowotwórcze w etymologii*, [w:] *Studia i szkice językoznawcze*, Warszawa 1962, s. 237–238. Wydaje się, że stanowisko leksykalistyczne we współczesnej polskiej lingwistyce zdecydowanie ma przewagę nad morfosemantycznym, szczególnie jeśli chodzi o rusycyzmy.

także ogniwo ostatnie, są traktowane jako języki mające wpływ na język polski, lecz nie jako bezpośredni dawca pożyczki. Przejdźmy do analizy wymienionych w tytule wyrazów.

Wyraz „dżygit”, notowany w polszczyźnie po raz pierwszy przez *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (dalej SJP)⁸, *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod red. S. Dubisza (dalej USJP) traktuje jako rusycyzm: dżygit <ros. dżigit> *etn.* „jeździec kaukaski, mistrz w jeździe konnej”⁹. W słowniku tym przyjęto zatem stanowisko leksykalistyczne, zgodnie zresztą z deklaracją wyrażoną we wstępie: „Podaje się jedynie bezpośrednią podstawę etymologiczną, tj. formę obcojęzyczną, która została zapożyczona i zaadaptowana na grunt języka polskiego, nie zaś cały ciąg etymologiczny ukazujący historię wyrazu (niejednokrotnie w kilku językach), poczynając od historycznego źródłosłowu”¹⁰.

Odmienne informacje znajdziemy w *Słowniku wyrazów obcych PWN* pod red. E. Sobol:

dżygit, kaukaski góral, Kozak uprawiający dżygitówkę. <ros. dżigit, z tur. dżigit „junak”>¹¹, oraz w *Wielkim słowniku wyrazów obcych* pod red. M. Bańki: dżygit -gita, -gicie, lm -gici, mos. „odważny i waleczny kaukaski góral lub Kozak, zwykle sprawnie jeżdżący konno” <ros. dżigit, z tur. dżigit „junak”>¹².

Rzadkie zapożyczenie „dżygit” trudno jest znaleźć w innych słownikach, nie ma go na przykład w *Etymologicznym słowniku języka polskiego* A. Bańkowskiego (Warszawa 2000) i innych słownikach etymologicznych.

Jak widzimy, USJP uwzględnia najważniejsze informacje etymologiczne, o ile jest to możliwe, autorzy jednak sygnalizują, że w przypadku kontaktu złożonego nie zawsze są podawane wszystkie źródła: „Jeżeli chodzi o tzw. pożyczkę wędrowną, tj. wyraz przejmowany sukcesywnie z jednego języka do innych, uwzględniamy w pierwszej kolejności język, z którego wyraz został zapożyczony do polskiego, a w miarę potrzeby i możliwości (ograniczonej zwięzłością Słownika) wskazujemy też źródła dalsze”¹³.

W słownikach języka rosyjskiego podkreśla się obce pochodzenie wyrazu „dżygit”, definiowanego jako „лихой наездник”¹⁴. Źródłami tego wyrazu mogły być różne języki, gdyż tureckie „igit”, tatarskie „żigit”, ujgurskie, czagatajskie

⁸ W SJP zaznacza się tureckie pochodzenie wyrazu, który dostał się do polszczyzny za pośrednictwem medium rosyjskiego.

⁹ *Dżygit*, hasło [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2003, t. 1, s. 783.

¹⁰ *Ibid.*, s. 54.

¹¹ *Dżygit*, hasło [w:] *Słownik wyrazów obcych PWN*, red. E. Sobol, Warszawa 1995, s. 265.

¹² *Dżygit*, hasło [w:] *Wielki słownik wyrazów obcych*, red. M. Bańko, Warszawa 2005, s. 310.

¹³ USJP, s. 13.

¹⁴ („odważny jeździec”) – tłum. O.Z.

„jugit” oznaczają to samo, a mianowicie chłopaka, młodego człowieka¹⁵. Warto dodać, że tak nazywana osoba „rodziła się już w siodle”, jak to się mówi w językach azjatyckich, czyli każdy sprawny fizycznie chłopak znakomicie jeździł konno, było to na Wschodzie rzeczą oczywistą i naturalną, gdyż wymagały tego realia życia.

Niewykluczona jest jeszcze jedna droga, którą interesujące nas słowo dostało się do języka rosyjskiego. W Dagestanie są dwa języki bardzo podobne do grupy języków tureckich – awarski i kumycki. W nich „dżygit” też znaczy „chłopak”. Młody człowiek noszący to miano również musi być odważny i dobrze jeździć konno. I te języki mogły być źródłem pożyczki do języka rosyjskiego. Teoretycznie może być kilka niezależnych od siebie źródeł zapożyczenia wyrazu „dżygit”.

Skoro w języku rosyjskim „dżygit” jest kwalifikowany jako orientalizm, to w polszczyźnie ten wyraz zgodnie ze stanowiskiem morfosemantycznym też do orientalizmów zaliczyć należy.

Jednostkę leksykalną „jurta”, notowaną po raz pierwszy już w *Słowniku wielkim* jako zapożyczenie z tureckiego¹⁶, USJP traktuje jako rusycyzm:

jurta <ros. dial. jurta, jurt> *etn.* „namiot, szałas, pokryty zwykle skórą jeleńmi lub wołokiem, używany przez ludy tureckie i mongolskie w środkowej Azji i południowej Syberii”¹⁷.

W *Wielkim słowniku wyrazów obcych* znajdziemy więcej informacji o genezie tego wyrazu: jurta, jurty, jurcie, ż „okrągły namiot, pokryty zwykle skórą lub wołokiem, używany przez ludy tureckie i mongolskie w środkowej Azji i południowej Syberii” <ros. dial. *jurta, jurt*, z tur. *jurt* „mieszkanie”>¹⁸.

Podobne informacje zamieszcza *Słownik wyrazów obcych PWN* pod red. E. Sobol: jurta okrągły namiot, szałas, pokryty zwykle skórą lub wołokiem, używany przez ludy tureckie i mongolskie w Środkowej Azji i Południowej Syberii. <ros. dial. *jurta, jurt*, z tur. *jurt* „mieszkanie”>¹⁹.

W słownikach języka rosyjskiego również wymienia się języki tureckie jako dawcę tego zapożyczenia: юрта; ы; ж [тюрк. юрта]. В центральной и Средней Азии, Южной Сибири переносное (обычно конусообразное) жилище кочевников²⁰. Oraz inne źródło:

¹⁵ Te języki orientalne jako możliwe źródła wyrazu podaje w swym słowniku M. Fasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazika*, Moskwa 1967, s. 228; jednoznacznie język turecki wskazują *Bolšoj tolkovij slovar' russkogo jazika*, S. A. Kuznietsov, Sankt-Petersburg 2006, s. 180.

¹⁶ SJP również traktuje leksem jako pożyczkę turecką o rosyjskim ogniwie pośrednim.

¹⁷ *Jurta*, hasło [w:] USJP, t. 1, s. 1311.

¹⁸ *Jurta*, hasło [w:] *Wielkim słowniku wyrazów obcych*, s. 579.

¹⁹ *Jurta*, hasło [w:] *Słownik wyrazów obcych PWN*, s. 504.

²⁰ *Bolšoj tolkovij slovar' russkogo jazika*, S. A. Kuznietsov, Sankt-Petersburg 2006, s. 1529. (*юрта* [turec. *юрма*]. W Azji centralnej i środkowej, południowej Syberii przenośne (zazwyczaj stożkowate) mieszkanie koczowników).

юрта „дом, стоянка кочевника”.

Заимств. из тюркск. ср. тур. чагат. тат. кыпч., jurta „место жительства, стоянка, жилище”, тат. jört „двор со строениями”²¹.

Skoro w języku rosyjskim wyraz „jurta” jest kwalifikowany jako orientalizm (zapóżyczenie z języków tureckich), to w polszczyźnie tę jednostkę leksykalną zgodnie ze stanowiskiem morfosemantycznym również należy zaliczyć do orientalizmów.

Teraz przejdźmy do analizy wyrazu „kumys”. Po raz pierwszy pojawił się on w *Słowniku wileńskim*, w SJP został uznany za rusycyzm, USJP również traktuje tę jednostkę leksykalną jako rusycyzm:

kumys <ros. kumýs> *etn.* „fermentowany napój otrzymywany z mleka klaczy lub oślicy, rozpowszechniony w Azji”²².

Poszerzone informacje etymologiczne możemy znaleźć w *Wielkim słowniku wyrazów obcych*: kumys, -su, -się, mrz, blm „napój otrzymywany ze sfermentowanego mleka klaczy lub oślicy, popularny w Azji, w Europie przyrządzany z rozcieńzonego i dosłodzonego mleka krowiego poddawanego fermentacji” <ros. kumýs z tur.-tat. kumyz>²³.

Jeszcze więcej dowiadujemy się z *Etymologicznego słownika języka polskiego* A. Bańkowskiego: KUMYS 1861, ros. *kumýs* (stąd też w nm., ang., fr.), tur.-tatar. *kumyz*, por. osm. *kumyz*, ujur. kumys (od *kym-mak* ‘trząść’). W XVI-XVII pol. *komiz* „kumys” (1535, 68, 1615), z ukr., st.rus. *komyzъ* „ts”²⁴.

W słowniku języka rosyjskiego jako dawcę pożyczki wskazuje się języki tureckie: *кумыс*, -а; м. [от тюрк. кумыз]. Питательный напиток из перебродившего кобыльего (реже верблюжьего) молока²⁵. A zatem traktowanie tego leksemu jako orientalizmu w polszczyźnie wydaje się uzasadnione.

Jednostka leksykalna „kibitka” jest notowana po raz pierwszy przez SJP i uznana w nim za rusycyzm:

kibitka ż III, Im. D. ~tek 1. „szeroki kryty wóz na saniach lub na kołach używany w Rosji carskiej” 2. „namiot koczowniczych ludów Azji”²⁶.

²¹ M. Fasmer, *Etimologičeskij slovar’ russkogo jazika*, Moskwa 1967, s. 534 (*юрта* „dom, mieszkanie koczownika”. Zapóżycone z tureckiego, średniotureckiego, czagatajskiego, tatarskiego, kipczackiego, jurta „miejsce zamieszkania, postój, mieszkanie”, tatarskie jört „dwór z zabudowaniami”).

²² *Kumys*, hasło [w:] USJP, t. 2, s. 360.

²³ *Kumys*, hasło [w:] *Wielki słownik wyrazów obcych*, s. 708.

²⁴ *Kumys*, hasło [w:] *Etymologiczny słownik języka polskiego*, red. A. Bańkowski, t. 1, Warszawa 2000, s. 853.

²⁵ *Bolshoj tolkovij slovar’ russkogo jazika*, S. A. Kuznietsov, Sankt-Petersburg 2006, s. 480. (*кумыс*, [...] [z tureckiego кумыз]. Odżywczy napój otrzymywany z przefermentowanego mleka klaczy (rzadziej wielbłądźicy) [...]).

²⁶ *Kibitka*, hasło [w:] SJP, t. 3, s. 78.

- USJP również traktuje ten leksem jako rusycyzm: kubitka <ros.> *histor.*
 a) „szeroki wóz gospodarski na kołach lub płozach, używany w dawnej Rosji”
 b) „konna karetka od przewożenia więźniów”²⁷.

W *Wielkim słowniku wyrazów obcych* można znaleźć bardziej szczegółowe informacje na temat genezy leksemu:

kubitka, -bitki, -bitce, lm -bitek, ż 1. „kryty wóz konny używany w Rosji carskiej do przewożenia więźniów na zesłanie” 2. „szeroki, kryty wóz gospodarski na kołach lub płozach, używany w dawnej Rosji” <ros. z tur. *kibit*> «budka»²⁸.

Etymologiczny słownik języka polskiego A. Bańkowskiego zawiera dodatkowe informacje o możliwych źródłach zapożyczenia: KIBITKA 1806 (Bandtkie: *ein russischer Wagen mit einer Bude*, za nim Linde: *gatunek powozu moskiewskiego letkiego*), spopularyzował A. Mickiewicz jako nazwę pojazdów, którymi Moskale wywozili patriotów polskich na zsyłkę, ros. *kibítka* „lekki wóz podróży kryty płótnem rozpiętym na pałakach”, także „jurta koczowników”, zdr. do *kibitá* „jurta rozpięta na pałakach”, stąd też pałak (dziś *gw.*; o wariantcie *kibitъ* wyżej, p. KIBIĆ), tur.-tatar. *kibit* „rodzaj jurty albo kramu kupieckiego” (podobno z irańskiego dialektu wschodnio-sogdyjskiego)²⁹.

W nieco wcześniejszym *Słowniku wyrazów obcych PWN* pod red. E. Sobol etymologia została przedstawiona mniej szczegółowo: *kubitka* szeroki, kryty wóz gospodarski na kołach lub płozach, używany w dawnej Rosji; także: karetka do przewożenia więźniów. <ros., z tur. *kibit* „budka”>³⁰.

W słownikach języka rosyjskiego za język-dawcę pożyczki także jest uznany któryś z języków tureckich: *кубитка* „дугообразно покрытая телега, повозка, дорожные сани”.

Заимств. из тат. <<лавка, будка>>, тоб. *kibit*, кыпч., уйг. *kabit*. От по-видимому, согд., вост.-согд. **kerid* „лавка, будка”³¹.

кубитка, -и, мн. род. -ток, дат. -ткам, ж. [от тюркск. кебит, кибит – лавка, магазин от араб. свод, купол] 1. Крытая дорожная повозка 2. Переносное жилище у кочевых народов, кош. 3. В среднеазиатских странах небольшой дом традиционного типа (глинобитный или из сырцевого кирпича)³².

²⁷ *Kubitka*, hasło [w:] USJP, t. 2, s. 89.

²⁸ *Kubitka*, hasło [w:] *Wielki słownik wyrazów obcych*, s. 623.

²⁹ *Kubitka*, hasło [w:] *Etymologiczny słownik języka polskiego*, s. 660.

³⁰ *Kubitka*, hasło [w:] *Słownik wyrazów obcych PWN*, s. 546.

³¹ M. Fasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazika*, Moskwa 1967, s. 228. (*кубитка* „łukowato pokryty wóz, powóz, sanie drogowe”). Zapożyczone z tatarskiego „sklepik, budka”, tobolskie *kibit*, kipczackie, ujugurskie *kabit*. Prawdopodobnie od sogdyjskiego, wschodnio-sogdyjskiego **kerid* „sklepik, budka”).

³² *Bolshoj tolkovij slovar' russkogo jazika*, S. A. Kuznietsov, Sankt-Petersburg 2006, s. 426. (*кубитка* [...] [od tureckiego *кебум*, *кубум* – sklepik, sklep z arabskiego sklepienie, kopuła]. 1. Zakryty powóz. 2. Przenośne mieszkanie u narodów koczowniczych, namiot. 3. W krajach środkowoazjatyckich niewielki domek typu tradycyjnego (gliniany bądź z cegły niewypalanej) [...]).

Z powyższego można wyciągnąć wniosek, że kolejną jednostkę, „kibitka”, traktowaną jako orientalizm w języku rosyjskim, zgodnie ze stanowiskiem morfosemantycznym, w języku polskim też należałoby zaliczyć do orientalizmów, chociaż i inna kwalifikacja wydaje się zasadna, gdyż polszczyzna przejęła wyraz wraz ze znaczeniem ugruntowanym w języku rosyjskim „rodzaj wozu”.

Ostatnia z wymienionych w tytule jednostka leksykalna, „papacha”, po raz pierwszy pojawia się w słowniku pod red. Doroszewskiego, jest traktowana jako rusycyzm: papacha ż III „wysoka czapka futrzana noszona przez żołnierzy rosyjskich” <ros. *papacha*>³³.

USJP też uznaje to słowo za rusycyzm: papacha <ros.> *etn.* „męska czapka futrzana, noszona przez mieszkańców Kaukazu i przez Kozaków, także przez żołnierzy radzieckich”³⁴.

Współczesne słowniki wyrazów obcych również nie zawsze odnotowują orientalne pochodzenie wyrazu, np. wspomniane dzieło pod red. M. Bańki podaje wyłącznie etymologię rosyjską: papacha ż „męska czapka futrzana, zakrywająca uszy, noszona zwłaszcza przez mieszkańców Kaukazu i przez Kozaków” <ros.>³⁵, tak samo jest w *Słowniku wyrazów obcych PWN* pod red. E. Sobol: papacha męska czapka futrzana, noszona zwłaszcza przez mieszkańców Kaukazu i przez Kozaków. <ros.>³⁶.

Polskie słowniki etymologiczne tego wyrazu nie odnotowują.

W słownikach języka rosyjskiego interesująca nas jednostka leksykalna jest uznawana za zapożyczenie z kumyckiego bądź azerbejdżańskiego: папаха –и; ж [кумык., азерб. папах]. Высокая меховая шапка³⁷.

Słownik etymologiczny M. Fasmera również podaje nie rosyjską, lecz azerbejdżańską etymologię: папáха диал. кавк. Объясняется из азерб. парах то же³⁸.

Dosyć często realia wschodnich, północnych i południowych republik byłego Związku Radzieckiego są traktowane jako realia rosyjskie. Kaukaska „papacha” stworzona i używana przez górali kaukaskich, między innymi Azerów i Dagestańczyków, była i nadal pozostaje ich męskim okryciem tradycyjnym.

Dopiero w roku 1817 podczas operacji wojennych na Kaukazie „papacha” zainteresowała dowódców armii rosyjskiej i została przez nich przejęta. Po 1940 roku papacha była już zarezerwowana wyłącznie dla rosyjskich elit wojskowych. Wiele razy była wycyfowywana i wprowadzana ponownie (powodem tego był fakt,

³³ *Papacha*, hasło [w:] SJP, t. 6, s. 92.

³⁴ *Papacha*, hasło [w:] USJP, t. 3, s. 37.

³⁵ *Papacha*, hasło [w:] *Wielki słownik wyrazów obcych*, s. 935.

³⁶ *Papacha*, hasło [w:] *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1995, s. 821.

³⁷ (*Papacha* –y, ž, [z kumyckiego, azerbejdżańskiego papach] Wysoka futrzana czapka), *Bolshoj tolkovij slovar' russkogo jazika*, S. A. Kuznietsov, Sankt-Petersburg 2006, s. 779.

³⁸ *Słownik etymologiczny*, red. M. von Fasmer, s. 200. (*nanáxa* dialektalne kaukaskie. Tłumaczy się z azerbejdżańskiego papax –to samo).

że podczas operacji wojennych czapka futrzana nie zawsze była najlepsza, np. w lecie, poza tym właściciel papacy był zbyt widoczny dla przeciwnika, wystarczyło tylko w nią wycelować). Dnia 2 czerwca 2005 roku papacha po dłuższej nieobecności znów wróciła do wojsk Federacji Rosyjskiej. W słowniku żołnierza rosyjskiego ponownie pojawił się zwrot „дослужиться до папачи” („dosłużyć się do papacy”).

Co więcej, wydaje się, że „papacha” z żołnierzami i Kozakami rosyjskimi może kojarzyć się wtórnie i tylko częściowo, jakby bardziej sztucznie. Wyodrębniłabym tutaj dwa znaczenia – papacha 1. *etn.* „tradycyjne męskie nakrycie głowy, noszone przez górali kaukaskich, wysoka futrzana czapka, najczęściej z futra jagniąt” 2. *wojsk.* „wojskowe nakrycie głowy przejęte od górali kaukaskich, przez pewne okresy czasu obowiązujące w armii rosyjskiej, noszone również przez Kozaków rosyjskich”, ale na razie nie spotkałam się ze słownikiem, który by te dwa znaczenia wyodrębnił. Z morfosemantycznego punktu widzenia wyraz w obydwu znaczeniach jest orientalizmem, po prostu drugie znaczenie mocno wiąże się z realiami wojska rosyjskiego i kozactwa.

Sytuację językową zarówno Rosji carskiej, ZSSR, jak i współczesnej Federacji Rosyjskiej cechuje wielojęzyczność: oprócz języka rosyjskiego – urzędowego są w użyciu m.in.: język tatarski w Tatarstanie, baszkirski w Baszkortostanie, nanajski, czukocki, ewenski, eskimoski, sojocki, buriacki, mordwiński, mansyjski itp. Na pewno nie wszystkie wyrazy używane na terenie Rosji były i są wyrazami rosyjskimi.

Michał Sarnowski w artykule pt. *Terminy pochodzenia rosyjskiego w języku polskim*³⁹ zwrócił uwagę na rolę języka rosyjskiego jako przekaźnika zapożyczeń leksykalnych z języków Wschodu i Północy, co tłumaczy się wieloletnią ekspansją języka rosyjskiego na te tereny oraz jego rolą obecnie.

A zatem podsumowując, z morfosemantycznego punktu widzenia wspomniane w tytule jednostki leksykalne są orientalizmami w języku rosyjskim, a tym samym również w polszczyźnie.

SUMMARY

This article tries to give us a piece of further explanation why some borrowings, which have long been considered in the Polish language for Russianisms are actually Orientalisms. These borrowings are deeply set in the culture of Orient and still sound exotic in Polish.

Keywords: Orientalism, linguistic borrowing, Russicism, medium, papakha, morphosemanticism

³⁹ M. Sarnowski, *Terminy pochodzenia rosyjskiego w języku polskim*, „Slavica Wratislaviensia” 1991, nr 52, s. 61–70. Uczony zbadał terminy naukowe genetycznie rosyjskie i jednostki, w wypadku których rosyjski wystąpił jako medium.

STRESZCZENIE

W tym artykule podjęto próbę wyjaśnienia, dlaczego niektóre zapożyczenia od dawna uważane w polszczyźnie za rusycyzmy tak naprawdę są genetycznymi orientalizmami. Orientalizmy te dostały się do języka polskiego drogą złożoną, zmieniając się nieco w wyniku kilku adaptacji słowiańskich. Mimo to wciąż brzmią obco, egzotycznie, tym samym dodatkowo zdradzając swoje niesłowiańskie pochodzenie. Cechuje je mocne osadzenie w realiach kulturowych.

Słowa kluczowe: orientalizm, zapożyczenie, rusycyzm, medium, morfosemantyzm, papacha